

УДК [94:[329.63:63]](477.8)“1931/1935”

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2024.25.4532>

СТРОННИЦТВО ЛЮДОВЕ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПАРТІЇ В ГАЛИЦЬКИХ ПОВІТАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1931–1935)

Лев КАЛИНЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра історичного краєзнавства
вул. Университетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: lev_ka@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-5783-5242

У статті проаналізовано діяльність найбільшої у краю польської політичної партії – Стронництва людового (далі – СЛ). Опозиційна чинній владі, орієнтована на польських етнічних селян організація, період найбільшої активності якої припадає на другу половину 1930-х рр., була заснована у березні 1931 р. Протягом свого існування СЛ послідовно відстоювало політичні та економічні інтереси зазначеної категорії населення Галичини. Особливу увагу партія надавала розвитку власної регіональної мережі, розбудова якої протягом 1931–1935 рр. була пов’язана зі значними труднощами, що обумовлювалися низкою об’єктивних факторів зазначених у пропонуваному дослідженні.

Ключові слова: Стронництво людове, партія, структура, селяни, Галичина.

Проблема становлення організаційної мережі СЛ перебуває у полі зору представників переважно польської історичної науки. Так, у працях Я. Борковського, В. Бургера та Т. Река розглядається створення нової селянської партії на тлі об’єднавчих процесів 1931 р. здебільшого у загальному польському контексті, простежується створення її центральних керівних органів¹. Детальніше становлення регіональної Малопольсько-Сілезької організації СЛ, до якої належали його осередки у Галичині, висвітлює Ф. Серафін. Монографія дослідника детально описує партійні структури Краківського та західних повітів Львівського воєводства². Попри це, поза належною увагою істориків залишається політична організація польських селян у східних повітах Львівського, Станиславівського та Тернопільського воєводств.

¹ Jan Borkowski, “Procesy integracyjne w Stronnictwie Ludowym od I do II Kongresu 1931–1933”, *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1964, № 6), 144–161; Ibid, “Rozwój organizacyjny Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1939”, *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1968, № 10), 178–242; Wiesław Burger, “Ruch ludowy wobec mniejszości narodowych II Rzeczypospolitej”, *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1982, № 22), 3–24. Tadeusz Rek, “Próby rozbicia ruchu ludowego w latach 1934–1935”, *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1965, № 7), 67–103.

² Franciszek Serafin, *Małopolsko-Slaska organizacja Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1933*, (Katowice, 1992), 156.

Створенню СЛ передував довгий інтеграційний процес у польському селянському русі, що розпочався після парламентських виборів 1928 р. Він був пов'язаний з гострим протистоянням режиму санації, трьох, довгий час діаметрально протилежних за своєю ідеологією, селянських партій – Польського стронніцтва людowego “Пяст” (далі – ПСЛ “Пяст”), Польського стронніцтва людowego “Визволенє” (далі – ПСЛ “Визволенє”) та Стронніцтва хлопського (далі – СХ). Протягом 1928–1931 рр., потужні в середині 1920-х рр. галицькі осередки зазначених політичних організацій втратили свої впливи на користь провладного Безпартійного блоку співпраці з урядом (далі – ББСУ), опинившись на маргінесі суспільно-політичного життя краю. Ігнорування владою політичних інтересів селян, економічна криза, що розпочалася 1929 р., а також невирішеність питання земельної реформи у міжвоєнній Польщі стали основними причинами створення на їхній базі єдиної польської селянської партії.

Станом на 1931 р. ситуація у польському селянському русі Галичини не сприяла швидкому формуванню організаційної структури щойно створеної партії. З метою подальшої консолідації політично активних польських селян краю 28 березня у Кракові був скликаний окружний з'їзд СЛ, у якому брали участь делегати від Краківського, Львівського, Тернопільського та Станіславівського воєводств. Наслідком його роботи стало створення Тимчасової Малопольської окружної управи партії з центром у Кракові. До її керівництва ввійшли Вінцентій Вітос – голова; Юзеф Путек та Якуб Павловський – заступники голови; Бруно Грушка – секретар³. Повноваження управи поширювалися на чотири перелічені воєводства.

На початку травня 1931 р. з ініціативи окружного керівництва у Львові відбулася партійна конференція, на якій утворено так званий Організаційний комітет СЛ для Східної Малопольщі (офіційна назва Галичини у міжвоєнній Польщі). До його складу ввійшли Я. Павловський (голова), Юзеф Панась (заступник голови), Ян Бриль, Станіслав Посацький, Станіслав Сапута та Станіслав Пшепюра⁴. Завдання Комітету – координувати заходи з уніфікації місцевих осередків ПСЛ “Пяст” та СХ у тимчасові повітові управи СЛ, а також виконувати функції зв'язкової ланки між краківською Окружною управою та повітовими структурами партії у Галичині. Завдяки активності членів Комітету у краю проведено низку уніфікаційних з'їздів, на них обрано тимчасові повітові управи партії. У травні-серпні 1931 р. подібні заходи проведено у Добромильському, Рогатинському, Тереховлянському, Мостиському, Рудківському, Перемишлянському, Яворівському, Чортківському, Збаразькому, Радеківському та Зборівському повітах⁵.

³ “Nowy Zarząd Stronnictwa Ludowego w Małopolsce”, *Piast*, 5 kwietnia 1931.

⁴ Jan Borkowski, “Procesy integracyjne w Stronnictwie Ludowym od I do II Kongresu 1931–1933”, 124.

⁵ “Pod Zielonem Sztandarem”, *Piast*, 28 czerwca 1931.

Наступним заходом Окружної управи у процесі створення організації СЛ стала уніфікація її первинних осередків – громадських партійних ланок. Цей процес розпочався у травні 1931 р. й успішно тривав протягом десяти наступних місяців у Краківському та західних повітах Львівського воєводства⁶. Складнішою була ситуація у Галичині, де з вересня 1931 р. по червень 1932 р. були зафіксовані поодинокі випадки створення первинних осередків, наприклад, у селах Радохоньці Мостиського, Зеленьові Рогатинського, Маріамполі та Лукавцю Станіславівського повітів⁷.

Причина незадовільної організації СЛ на схід від Сяну полягала у малоефективній діяльності львівського Організаційного комітету та створених ним повітових управ. Через це дане питання обговорювалося на засіданні Тимчасової Окружної управи у Кракові 4 квітня 1932 р., на якому було прийняте рішення про створення окремої Делегатури Окружної управи у Львові на чолі з Ю. Панасем. Її завдання полягало в активізації організаційної діяльності місцевих осередків СЛ. На цьому ж засіданні вирішено провести 1 травня 1932 р. у Львові з'їзд делегатів повітових організацій краю з метою обговорення подальших перспектив розвитку СЛ. З'їзд відбувся в зазначений термін за участю В. Вітоса, керівництва створеної Делегатури, а також представників 24 повітів краю. На з'їзді визначено комплекс заходів щодо активізації організаційної діяльності⁸.

Посилена увага керівництва Тимчасової Окружної управи до Галичини пояснюється проведенням завершального етапу уніфікації СЛ. У більшості повітів західної частини краю проходили так звані статутні з'їзди партії, на яких обиралися повноцінні склади управ. Кінцевою фазою уніфікації партійної організації став Перший Окружний статутний з'їзд СЛ, що проходив у Кракові 28 травня 1932 р. На ньому сформовано постійний склад Окружної управи: В. Вітос – голова, Я. Павловський та Ю. Путек – заступники голови, Б. Грушка – секретар⁹.

Здійснені окружним керівництвом заходи позитивно вплинули на подальший організаційний розвиток СЛ у Галичині. З червня 1932 р. у регіоні почалося проведення повітових з'їздів на яких обиралися статутні партійні управи. У червні 1932 р. повітові управи було створено на з'їздах делегатів СЛ у Тереховлі, Бучачі, Бережанах та Підгайцях Тернопільського воєводства¹⁰. У Львівському воєводстві організаційна мережа партії охопила Самбірський та Рудківський

⁶ Franciszek Serafin, *Małopolsko-Sląska organizacja Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1933*, 68.

⁷ Станіславське воєводське правління, Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 2, оп. 1, спр. 906, арк. 41, 44.

⁸ Львівське повітове управління державної поліції, Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 108, оп. 1, спр. 528, арк. 1.

⁹ “Pierwszy Zjazd Okręgowy Stronnictwa Ludowego w Małopolsce – po unifikacji”, *Piast*, 5 czerwca 1932.

¹⁰ *Piast*, 26 czerwca 1932.

повіті, для яких було створено єдину управу, очолювану Анджеєм Пасіцьким¹¹. На початку липня повітову управу обрали на з'їзді делегатів СЛ у Мостиськах – голова Францішек Чижитек¹². Повітова управа СЛ діяла також у Добромилі¹³. Гіршою була ситуація у Станиславівському воєводстві, де масштабних організаційних заходів на повітовому рівні не зафіксовано.

У травні 1932 р. Головний Виконавчий Комітет СЛ видав спеціальний циркуляр, яким регламентувався порядок розгортання організаційної мережі у повітах. Згідно з ним, для створення місцевої управи у повіті повинно діяти не менше десяти первинних ланок з кількістю членів не менше десяти осіб, котрі мають партійні квитки і сплачують членські внески¹⁴. Таким чином, у кожному повіті кількість членів партії мала перевищувати 100 осіб. Сумнівним видається, що регіональна організація СЛ керувалася цими нормами під час формування повітових управ у Галичині. Наявні джерела не дають можливості провести детальний аналіз кількісного складу СЛ у повітах. Проте на їх підставі можна зробити висновок, що у переважній більшості організованих повітів краю необхідних десяти партійних ланок не налічувалося. Наприкінці 1932 р. у Тернопільському та Станиславівському воєводствах функціонувала лише 31 ланка¹⁵.

Разом з тим, на цей рік припадає найбільший приріст первинних партійних організацій, зафіксований у першій половині 1930-х рр. За даними селянської преси, ланки СЛ діяли у Добромильському, Самбірському, Рудківському, Мостиському, Бережанському, Бучацькому, Підгаєцькому, Радехівському та Рогатинському повітах. Найефективнішу організаційну роботу проводила Самбірсько-Рудківська повітова управа СЛ. У 1932 р. у цих повітах організовано чотири партійні ланки. Місцева управа вдавалася до проведення численних селянських маніфестацій. Дня 3 серпня 1932 р. у Комарному відбулися збори членів та прихильників СЛ за участю близько 3000 осіб на чолі з керівниками Окружної управи В. Вітосом та Я. Павловським¹⁶.

Формуванню партійних осередків СЛ чинили постійний опір державні адміністративні органи. Одна з інструкцій Тернопільського воєводського управління державної поліції своїм повітовим підрозділам містила розпорядження “перешкоджати усіма дозволеними методами дальшому розвитку СЛ”¹⁷. Тиск влади на партійні структури здебільшого полягав у забороні проведення різних організаційних заходів. Зокрема, у червні 1932 р. поліція перешкодила проведенню

¹¹ “Wielki wiec w Komarnie”, *Piast*, 21 sierpnia 1932.

¹² “Wielkie zebranie w Mościskach”, *Piast*, 7 sierpnia 1932.

¹³ “W ubiegłym tygodniu”, *Piast*, 6 listopada. 1932.

¹⁴ Jan Borkowski, “Procesy integracyjne w Stronnictwie Ludowym od I do II Kongresu 1931–1933”, 143.

¹⁵ Jan Borkowski, “Rozwój organizacyjny Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1939”, 208.

¹⁶ “Wielki wiec w Komarnie”, *Piast*, 21 sierpnia 1932.

¹⁷ Бродівське повітове управління державної поліції, ДАЛО, ф. 123, оп. 1, спр. 315, арк. 4 зв.

з'їзду делегатів СЛ у Збаражі, на якому передбачалося обрати повітову управу¹⁸. На початку січня 1933 р. у Добромилі місцевий староста відмовив Я. Павловському провести партійні збори¹⁹. Інколи до членів СЛ застосовувалися радикальніші заходи. Так, наприкінці жовтня 1932 р. поліція заарештувала партійний актив Добромильської повітової управи на чолі з заступником голови Юзефом Шверцом²⁰. Подібні дії адміністрації були незаперечним доказом активізації організаційної роботи партії у Галичині. Цей факт визнавала й сама влада: у звітах органів безпеки відзначалися тенденції зростання організаційної та пропагандистської діяльності СЛ²¹.

У наступному 1933 р. приріст партійних осередків організації у Галичині зменшився. Істотне послаблення їх діяльності спостерігалось у Тернопільському воєводстві, де протягом року було утворено тільки дев'ять проти 21 ланки у 1932 р. У Станиславівському воєводстві у цьому році створено сім нових партійних ланок. У Львівському воєводстві, з західними повітами включно, організовано 87 первинних ланок²².

Тенденцію до послаблення організаційної роботи у регіоні відзначали чільні представники партії. Дня 19 лютого 1933 р. на зборах у Мостиськах голова повітової управи Ф. Чижитек наголосив на відсутності належних дій у напрямі створення нових партійних ланок²³. На нашу думку, головна причина малої ефективності організаційних зусиль СЛ полягала у недостатній готовності її членів до ведення подібної роботи. Через це, значні проблеми виникали не тільки зі створенням нових партійних структур, а й з підтримкою у дієвому стані уже наявних осередків.

Попри зменшення приросту партійних осередків, 1933 р. у діяльності СЛ все ще переважали позитивні моменти. У травні вплив організації поширився у Калуському повіті Станиславівського воєводства, де було створено коло у с. Войнилів. У Тернопільському воєводстві організаційна діяльність розгорнулася спочатку у Бродівському повіті. У лютому повітові управи організовано у Чорткові – голова Мар'ян Лозінський та Золочеві – голова Анжей Вітос (брат В. Вітоса). У квітні управу СЛ створено у Радехові – голова Станіслав Малець. У 1933 р. зібрання довірених представників партії за участі керівників Окружної управи проводились у Тернополі та Перемишлянах²⁴. У Львівському воєводстві активізувалася діяльність львівської повітової організації – голова Я. Бриль²⁵.

¹⁸ “Zebrania w Zbarażu”, *Piast*, 17 lipca 1932.

¹⁹ Urząd Wojewódski we Lwowie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – AAN), sygn. 974/15, k. 20.

²⁰ “W ubiegłym tygodniu”, *Piast*, 6 listopada 1932.

²¹ Бродівське повітове управління державної поліції, ДАЛО, ф. 123. Оп. 1, спр. 315, арк. 4 зв.

²² Jan Borkowski, “Rozwój organizacyjny Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1939”, 208.

²³ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974 / 15, k. 99.

²⁴ Franciszek Serafin, *Małopolsko-Sląska organizacja Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1933*, 74.

²⁵ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974 / 15, k. 600–601.

Стабільною діяльністю відзначалися деякі раніше створені партійні осередки. До них належали повітові організації Підгаєцького, Добромільського, Самбірського і Рудківського повітів. Тут зафіксовано постійне збільшення партійних ланок, регулярно відбувалися збори довірених представників, а керівники управ вели агітацію не тільки у своєму, а й у сусідніх повітах, де впливи СЛ були незначними. З метою поліпшення організаційної роботи запроваджувалися спеціальні суспільно-політичні курси, на яких готували керівників місцевих осередків²⁶.

Загалом 1933 р. пройшов під знаком Першого Конгресу об'єднаного СЛ, що відбувся 27–28 травня у Варшаві. Напередодні Конгресу було проведено низку заходів окружного рівня. Так 1 квітня 1933 р. у Кракові відбувся окружний з'їзд СЛ Малопольщі і Сілезії, на якому обрано Окружну управу, головою якої надалі залишився В. Вітос, а також обговорено питання організації СЛ. Щодо Галичини прийнято окрему резолюцію, у якій гостро критиковано санаційні уряди, на які покладалася провина за погіршення економічної та політичної ситуації в країні. Резолюція також закликала місцеві осередки СЛ до захисту польських інтересів на кресах²⁷. Свідченням посиленої уваги окружного керівництва до справ своєї організації у Галичині став скликаний 22 квітня 1933 р. у Львові з'їзд делегатів СЛ, участь у роботі якого брав В. Вітос. На ньому обговорювалися питання організаційної діяльності. У зв'язку з наближенням варшавського Конгресу партії ухвалено рішення провести масові маніфестації селян під егідою СЛ²⁸.

Стан справ у регіональних організаціях СЛ викликав оптимізм щодо їх подальшого активного розвитку. У 1931–1933 рр. Окружна управа партії змогла інтегрувати польський селянський рух краю. На місцевому рівні за короткий час було усунуто розбіжності, які існували між представниками трьох політичних партій, що увійшли до СЛ²⁹. У наслідок цього поступово зростала мережа повітових та первинних організацій партії. У все ж, попри зазначені об'єктивні чинники, що мали сприяти успішному розгортанню діяльності СЛ, у найближчі два роки спостерігалось різке зниження активності організації. У 1934–1935 рр. партія переживала складну кризу, зумовлену обставинами як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Головною причиною занепаду партії стало переслідування режимом санації лідерів СЛ. Дня 5 жовтня 1933 р. Найвищий суд Речі Посполитої виніс вирок у справі так званого Брестського процесу, одинадцятьом діячам Центроліву (опозиційний режиму санації партійний блок на парламентських виборах 1930 р.), у тому числі керівникам СЛ В. Вітосу, Владиславу Кернику та Казімежу Багінському, яких засуджено до різних термінів ув'язнення. За таких умов

²⁶ Тернопільське воєводське правління, Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф. 231, оп. 1, спр. 1995, арк. 44.

²⁷ “Zjazd Okręgowy Stronnictwa Ludowego w Krakowie”, *Piast*, 9 kwietnia 1933.

²⁸ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974 / 15, k. 260.

²⁹ Tadeusz Rek, “Próby rozbicia ruchu ludowego w latach 1934–1935”, 88.

В. Вітос та його однопартійці, нелегально виїхали до Чехословаччини. Змушений відхід голови Окружної управи від своїх обов'язків негативно позначився на діяльності Малопольсько-Сілезької організації СЛ. Вирок у справі Центроліву мав сильний деморалізуючий вплив на інших членів Окружної управи, які припускали можливу делегалізацію партії³⁰.

Причиною меншої вагомості, що негативно вплинула на діяльність структур СЛ у Галичині, стали внутрішні колізії у верхніх ешелонах партійної влади. На відміну від нижчих партійних ланок організації, де інтеграційні процеси у післяоб'єднавчий період пройшли за відносно короткий термін, її центральні органи функціонували на засадах так званої тридільності, яка полягала в тому, що на чолі Головного Виконавчого Комітету, Головної ради та Президії Конгресу стояли представники різних партій, об'єднаних у СЛ. Принцип тридільності був ключовою засадою об'єднаного Конгресу. Невдалі спроби інтеграції керівних органів у перші роки існування організації призвели до повторної апробації цієї системи на Першому Конгресі. Представники колишніх угруповань вели гостру боротьбу за визначальні позиції у керівних органах партії³¹. Наявні між ними розбіжності не тільки дестабілізували партійне життя, а й стали причиною двох розламів.

Ініціатором першого з них став голова ГВК Станіслав Врона. У серпні 1934 р. він розпочав видавати газету "*Polska Ludowa*", на шпальтах якої відкрито критикував офіційний курс СЛ. У вересні того ж року С. Врона вийшов з партії, а у квітні 1935 р. відновив діяльність колишнього СХ, чим довершив її розлам. Створена в наслідок розламу партія не знайшла підтримки в селянському середовищі Галичини. Зрештою, у краю не було зафіксовано жодних спроб налагодження діяльності СХ³². Цей факт став доказом того, що груповий партикуляризм був актуальним лише серед вищого керівництва і не був актуальним для нижчих партійних ланок.

Другий розлам СЛ, що стався у серпні 1935 р., був безпосередньо пов'язаний з парламентськими виборами. Новий виборчий закон, прийнятий у червні 1935 р., унеможливив проведення відкритих демократичних виборів до сейму, а тому викликав серйозні нарікання з боку представників СЛ. Усвідомлюючи мізерність своїх шансів на успіх у виборах, керівництво організації 14 серпня 1935 р. скликало Надзвичайний Конгрес, який ухвалив бойкотувати вибори³³. Після цього частина членів СЛ на чолі з Максиміліаном Маліновським, згуртованих навколо газети "*Wyzwolenie*", оприлюднила заяву у якій назвала цей крок поспішним і політично хибним. На знак протесту проти такого рішення ця група вийшла з організації³⁴.

³⁰ Jan Borkowski, "Odśrodkowe i dośrodkowe tendencje w Stronnictwie Ludowym 1933–1935", *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1965, № 7), 199.

³¹ Tadeusz Rek, "Próby rozbicia ruchu ludowego w latach 1934–1935", 88.

³² Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974 / 20, k. 196.

³³ "Kongres Stronnictwa Ludowego uchwalił bojkot wyborów", *Piast*, 21 lipca 1935.

³⁴ Tadeusz Rek, "Próby rozbicia ruchu ludowego w latach 1934–1935", 82.

Новий розлам СЛ не був підтриманий членами Малопольсько-Сілезької окружної організації. Навпаки, його засудили її представники на Надзвичайному окружному з'їзді партії, скликаному з цього приводу 25 серпня 1935 р. у Кракові³⁵. У Галичині проти ініціаторів розламу виступили, зокрема, партійні організації Рогатинського та Калуського повітів. Резолюції, ухвалені на їхніх партійних зборах, висловили недовіру організаторам розламу та засвідчили підтримку рішенням Надзвичайного Конгресу³⁶.

Незважаючи на збереження єдності регіональної організації СЛ, вона все ж зазнала суттєвого регресу. У Галичині з жовтня 1933 р. по грудень 1935 р. приріст партійних осередків був незначним, а подекуди, наприклад у Тернопільському воєводстві, від'ємним: 1934 р. тут припинили своє існування дві ланки СЛ, а у 1935 р. було створено лише один партійний осередок. У Львівському воєводстві організовано 42 осередки, переважна більшість з яких у західних повітах. Незначною була і кількість заходів, організованих осередками СЛ. Так, у Тернопільському воєводстві за період з травня по грудень 1934 р. партія не провела жодної організаційної акції. Позитивні зрушення у діяльності місцевих осередків СЛ почали відбуватися тільки восени 1935 р.³⁷

Більшою активністю вирізнялася діяльність СЛ у Станиславівському воєводстві. Особливо варто відзначити Калуську повітову організацію – голова управи Юзеф Москаль. Дописи про її діяльність, що часто з'являлися на шпальтах офіційного органу регіональної організації – краківського "*Piasta*", свідчили про те, що рівень партійної роботи у повіті був на належному рівні. Так, 7 лютого 1935 р. у с. Войнилів відбулася конференція членів управ осередків СЛ, учасниками якої було 75 делегатів від 12 первинних організацій повіту³⁸. Партійний актив управи займався організаційною діяльністю у селах Калуського та сусідніх повітів. Місцева управа однією з перших у Галичині вдалася до масштабних селянських маніфестацій так званих "Обходів Свята людowego", що відбувалися наприкінці весни – на початку літа кожного року. У Калуському повіті перша подібна акція була проведена у 1934 р. У 1935 р. "Обхід Свята людowego" тут відзначили вдруге³⁹.

У Львівському воєводстві резонансним заходом СЛ став з'їзд делегатів повітових управ, що проходив 11 лютого 1934 р. у Львові. Участь у його роботі брали 27 регіональних діячів партії на чолі з Я. Павловським. Серед повітових організацій східної частини Львівського воєводства з'їзди місцевих делегатів було проведено у Самборі та Львові⁴⁰. В інших повітах на схід від Сяну діяльність СЛ сталою активністю не відзначалася.

³⁵ "Nadzwyczajny zjazd okręgowy Stronnictwa Ludowego w Krakowie", *Piast*, 1 września 1935.

³⁶ "Wiadomości z powiatu rogańskiego", *Piast*, 8 września 1935.

³⁷ Jan Borkowski, "Rozwój organizacyjny Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1939", 205.

³⁸ "Z życia Str. Lud. w pow. Kałuskim", *Piast*, 3 marca. 1935.

³⁹ "Przełamanie przeszkód", *Piast*, 21 lipca 1935.

⁴⁰ "Zjazd powiatowy w Samborze", *Piast*, 3 marca. 1935.

Застій в організаційному розвитку місцевих осередків СЛ тривав до листопада 1935 р. Така тенденція була характерною не тільки для партійних організацій регіону, а й для Польщі загалом. Пожвавлення діяльності СЛ розпочалося восени 1935 р. – воно було зумовлене кризою, у санаційному блоці після смерті Ю. Пілсудського. Її наслідком став розпуск просанаційного ББСУ. За нових умов СЛ отримало реальну нагоду задіяти свій організаційний потенціал.

Якісні зміни у відродженні організації стимулював Конгрес СЛ, що відбувся 7–8 грудня 1935 р. у Варшаві. Прийнята на ньому програма партії чітко визначила її новий політичний курс. Вона передбачала проведення широкомасштабної роботи, спрямованої на організацію польського селянства в опозицію щодо режиму санації. Другим важливим результатом Конгресу стала консолідація центральних партійних органів. Вперше під час виборів вищого керівництва організація відмовилася від принципу тридільності влади. Делегати Конгресу виразили свою солідарність з політемігрантами, обравши В. Вітоса головою СЛ. Виконавчим головою, на час відсутності В. Вітоса в країні, обрано Мацея Ратая. Факт одностайного визнання лідерства В. Вітоса в польському селянському русі став свідченням організаційної єдності СЛ. Рішення, ухвалені Конгресом, суттєво вплинули на подальшу активізацію діяльності організації у другій половині 1930-х рр.

У комплексі з організаційними заходами регіональні осередки СЛ проводили значну роботу, спрямовану на захист економічних та політичних інтересів польського селянства. У 1931–1935 рр. основні напрямки цієї роботи формувалися під впливом економічної кризи та опозиційності організації до діючої влади.

Зумовлений економічною кризою 1929 р. занепад селянських господарств актуалізував необхідність перегляду ставлення СЛ до земельної реформи. Це питання було ключовим під час об'єднання трьох селянських організацій в СЛ. Попри те, що у 1931 р. ідею проведення реформи без відшкодування підтримувало все більше поміркованих прихильників польського селянського руху, прийнята на об'єднавчому Конгресі програма партії була компромісною. Вона передбачала примусову парцеляцію землеволодінь на умовах довголітньої сплати компенсації, яка відповідала би прибутку створених під час парцеляції селянських господарств. У документі йшлося також про парцеляцію без відшкодування – якщо вона відбуватиметься в інтересах держави⁴¹.

Подальший спад сільськогосподарського виробництва, особливо у східних регіонах Польщі, спричинив посилення радикальних настроїв у середовищі консервативних діячів СЛ. У травні 1931 р. з заявою про необхідність проведення парцеляції без відшкодування виступив В. Вітос⁴². У грудні 1932 р. ця позиція була підтримана Головною Радою СЛ. У резолюції з цього приводу йшлося про

⁴¹ Stanisław Lato, Witold Stankiewicz, *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, (Warszawa, 1969), 305.

⁴² Jan Borkowski, *Chłopi Polscy w dobie kapitalizmu*, (Warszawa: PWN, 1981), 288.

те, що за наявної економічної ситуації на селі впровадження земельної реформи не можливе без надання великих земельних наділів у власність держави безкоштовно⁴³. На початку 1933 р. рішення Головної Ради підтримали повітові осередки СЛ у Галичині⁴⁴. У травні 1933 р. пункт про проведення земельної реформи без відшкодування увійшов до партійної програми прийнятої на Першому Конгресі⁴⁵. Каталізатором радикалізації позиції СЛ щодо земельної реформи став неврожай на Прикарпатті 1934 р. З огляду на це, партійній конференції, що відбулася у Кракові 10–15 грудня 1934 р., було ухвалено резолюцію з вимогою безкоштовного відчуження не тільки поміщицьких наділів, а й лісів та промислових підприємств. На грудневому Конгресі вимоги цієї резолюції ввійшли до нової програми партії⁴⁶.

Рішення щодо земельної реформи, прийняті вищими органами СЛ, були повною мірою підтримані повітовими та первинними організаціями регіону, однак їх реалізація потребувала кардинальної зміни існуючої системи влади, яка не була зацікавлена у такому відчуженні земельної власності. У першій половині 1930-х рр. санаційні уряди не проводили необхідних заходів для прискорення темпів парцеляції. Навпаки, за цей було прийнято ряд нормативних актів, спрямованих на її обмеження. Так, у березні 1933 р. затверджено закон, яким передбачалося зменшити площі земельних наділів, що підлягали примусовому викупу з огляду на фінансові можливості держави. І все ж основною причиною незадовільного здійснення земельної реформи була економічна криза. Різкий спад прибутковості сільськогосподарського виробництва позбавив значну частину селян засобів для викупу землі. З огляду на це, зусилля місцевих структур СЛ спрямовувалися на усунення негативних економічних чинників, що мали вплив на занепад сільськогосподарського виробництва. Йшлося, насамперед, про збалансування цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Зниження цін на зерно мало загальносвітову тенденцію, у Польщі же воно набуло загрозливих масштабів. Водночас відбувалося зростання цін на промислові товари. Проблемним для селян стало також питання реалізації своєї продукції, яка на міських ринках обкладалася значними податками.

Щоб захистити інтереси селян лідери СЛ, спільно з селянською профспілкою, у 1932–1933 рр. ініціювали серію селянських страйків. Дня 4 квітня 1932 р. на засіданні Окружної управи у Кракові прийнято рішення бойкотувати постачання на міські ринки сільськогосподарської продукції⁴⁷. Отже, партія мала на меті домогтися від міських органів влади зниження шляхових та торгових сплат, а також підвищення цін на сільськогосподарську продукцію. Епіцентром

⁴³ “Rada Naczelna S. L. ”, *Piast*, 18 grudnia 1932.

⁴⁴ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 982 / 20, k. 4.

⁴⁵ “Zadania ludu”, *Piast*, 4 czerwca 1933.

⁴⁶ Jan Kowal, “Działalność Stronnictwa Ludowego w latach 1936–1937”, *W dwudziestolecie wielkiego strajku chłopskiego*, Pod. red. Jana Kowala, (Warszawa, 1957), 14.

⁴⁷ Львівське повітове управління державної поліції, ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 528, арк. 1.

організованої СЛ страйкової боротьби стали Лімановський, Домброво-Тарновський та Бохенський повіти Краківського воєводства, де дійшло до сутичок селян з поліцією. Особливого резонансу набули події у с. Лапанові Бохенського повіту, де під час маніфестації поліція вбила чотирьох селян. Восени 1932 р. – на весні 1933 р. окружна організація партії ініціювала чергову хвилю страйків. Нові виступи селян у Малопольщі змусили владу вдатися до пацифікації страйкового руху.

На відміну від Малопольщі, у Галичині значних страйкових акцій не було. Лідери СЛ не вдавалися тут до масових страйків, остерігаючись загострити політичну ситуацію на теренах з переважно непольським населенням. У 1932–1933 р. у краю зафіксовано незначне зменшення кількості селян на міських ринках⁴⁸. Попри це, селянські страйки позитивно вплинули на діяльність місцевих осередків СЛ. Вони помітно активізували партійну агітацію в регіоні. Лідери партії організовували десятки зборів, на яких порушувалися питання захисту економічних інтересів селянства. Прийняті ними постанови декларували солідарність зі страйкарями. Особливого поширення набули так звані Лапановські резолюції, прийняті у зв'язку із загибеллю селян – вони у гострій формі засуджували методи придушення страйкового руху⁴⁹. У промовах деяких керівників повітових організацій звучали заклики до перенесення масштабних страйкових акцій у Галичину. Зокрема, з такою пропозицією виступав голова Золочівської повітової управи А. Вітос⁵⁰.

Резолюції, прийняті на з'їздах та зборах селян, ставили вимоги підвищення цін на сільськогосподарську продукцію⁵¹, ліквідації промислових картелів⁵², послаблення податкового тиску. Так, на з'їзді СЛ Львівського повіту 24 вересня 1933 р., делегати пропонували на період до нормалізації економічної ситуації впровадити мораторій на сплату податків⁵³. У резолюції, прийнятій на зборах селян у Калуському повіті, звучала вимога узгодити суми податків з існуючими цінами на сільськогосподарську продукцію⁵⁴.

Окрім економічних змін, які в період кризи були найбільш актуальними, СЛ вимагало проведення політичних змін у державі, розпуску сейму та сенату та проведення нових парламентських виборів на демократичній основі⁵⁵. Усю відповідальність за погіршення соціального становища на селі представники місцевих партійних осередків покладали на ББСУ⁵⁶.

⁴⁸ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974/15, k. 592.

⁴⁹ Тернопільське воєводське правління, ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1813, арк. 48.

⁵⁰ Urząd wojewódzki w Tarnopolu, AAN, sygn. 982/20, k. 4.

⁵¹ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974/15, k. 600.

⁵² Urząd wojewódzki w Tarnopolu, AAN, sygn. 982/20, k. 4.

⁵³ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974/15, k. 600.

⁵⁴ Moskal J. "Wielkie zgromadzenie ludowe w Kałuskim", *Piast*, 9 czerwca 1935.

⁵⁵ Urząd Wojewódski we Lwowie, AAN, sygn. 974/20, k. 162.

⁵⁶ "Zjazd delegatów Stronnictwa Ludowego we Lwowie", *Piast*, 17 lutego 1934.

Організація СЛ виступала також проти наступу режиму санації на демократичні права селян. Особливе занепокоєння в його середовищі викликав проект нової конституції, розроблений ББСУ і поданий на розгляд сейму. Згідно з ним, акцент політичної влади в державі зміщувався від її законодавчої гілки до виконавчої. Положення про те, що сейм не братиме участі в управлінні державою, а лише прийматиме закони, остаточно позбавляло селян можливості впливати на державну політику. Дня 26 січня 1934 р. сейм прийняв нову конституцію, що викликало протест з боку регіональних осередків СЛ. Так, у резолюції з'їзду делегатів повітових управ від 11 лютого 1934 р. зазначалося, що прийнята Конституція позбавляє селян усіх політичних прав та привілеїв і повертає їх до панщини⁵⁷.

Ще більше обурення в партійному середовищі викликав виборчий закон 1935 р., який робив неможливою участь селян у виборах до сенату. На знак протесту проти обмеження виборчих прав калуська повітова організація СЛ у вересні 1935 р. провела тритижневий політичний страйк⁵⁸. Загалом осередки СЛ у Галичині домагалися відміни виборчого закону та прийняття нового, який би відображав інтереси народу⁵⁹. Повітові організації регіону одностайно підтримали рішення Надзвичайного Конгресу 1935 р. про бойкот парламентських виборів. У серпні-вересні 1935 р. СЛ провело в краї значну агітаційну роботу. Однак з огляду на організаційну слабкість осередків СЛ, бойкот виборів не знайшов одностайної підтримки серед польських селян Галичини⁶⁰. Разом з тим, проведення акцій протесту, спрямованих проти наступу режиму санації на демократичні права та свободи громадян, мало для СЛ позитивні наслідки, зокрема розширювали організаційні можливості партії.

Здійснений аналіз ситуації свідчить про те, що у 1931–1935 рр. СЛ не змогло належним чином реалізувати свій організаційний потенціал у Галичині, де у порівнянні з іншими регіонами Польщі, своїми впливами партія охоплювала незначний відсоток польських селян. Діяльність організації, так і не поширилася на Волинь та Полісся, що пояснюється низкою об'єктивних факторів, зокрема: розпорошеністю польського етнічного населення; протиріччями серед вищого керівництва партії у післяоб'єднавчий період; опозиційністю організації до впливового серед польського населення краю санаційного табору; методами боротьби, які застосовувалися режимом Ю. Пілсудського щодо лідерів селянського руху. І все ж, попри несприятливі умови, у ряді повітів Галичини прихильниками селянського руху було створено розвинуту мережу СЛ.

⁵⁷ Бродівське повітове управління державної поліції, ДАЛО, ф. 123, оп. 1, спр. 315, арк. 10.

⁵⁸ Moskal J. "Strajk w powiecie Kałuskim" // *W dwudziestolecie wielkiego strajku chłopskiego* / Pod. red. J. Kowala. Warszawa, 1957. S. 221.

⁵⁹ Urząd wojewódzki w Tarnopolu, AAN, sygn. 982 / 26, k. 119.

Основну увагу у своїй діяльності його регіональні осередки зосереджували на вирішенні комплексу економічних проблем, які в першій половині 1930-х рр., з огляду на світову економічну кризу мали особливу актуальність для селянства. Пропагуючи гасла, спрямовані на захист інтересів польського селянства, лідери СЛ вдало використовували погіршення економічної та політичної кон'юнктури, що сприяло подальшому зростанню впливів організації.

STRONNICTWO LUDOWE: PROBLEMS OF FORMING THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE PARTY IN THE GALICIAN COUNTIES OF WESTERN UKRAINE (1931–1935)

Lev KALYNYAK

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History
Universytetska str.1, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: lev_ka@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-5783-5242

The article examines the challenges associated with establishing the organizational network of the largest Polish political party in the region, the Stronnictwo Ludowe (hereafter referred to as SL). This party, which was founded in March 1931, opposed the existing government and primarily represented the interests of the Polish ethnic peasantry. Its formation followed a prolonged period of integration within the Polish peasant movement, beginning after the parliamentary elections of 1928. The key factors that drove this unification included the government's neglect of the political interests of peasants, the economic crisis that commenced in 1929, and the unresolved issue of land reform in interwar Poland.

From 1931 to 1935, the SL faced significant challenges in its development, primarily through the unification of existing centers such as the Polskie Stronnictwo Ludowe "Piast," Polskie Stronnictwo Ludowe "Wyzwolenie," and Stronnictwo Chłopskie. The difficulties in forming a regional network were largely due to the declining activity of local centers of peasant political parties that had joined the SL, as well as the repressive actions of the Sanation regime, which sought to diminish the political influence of opposition parties. These developments hindered the swift establishment of SL's regional centers, particularly in Western Ukraine.

In Galicia, the SL was unable to fully capitalize on its organizational potential, exerting limited influence on the local Polish peasantry compared to other regions of Poland. The party's influence did not extend to areas like Volhynia and Polissia, due to several objective factors, including the dispersed Polish ethnic population, internal contradictions among the party leadership following unification, opposition to the influential Sanation camp, and the repressive tactics employed by Józef Piłsudski's regime against peasant movement leaders. Nonetheless, despite the unfavorable conditions, in certain counties within Galicia, supporters of the peasant movement succeeded in creating a developed SL network.

Alongside organizational measures, SL's regional centers engaged in substantial efforts to defend the political interests of the Polish peasantry. Between 1931 and 1935, these efforts were shaped by the party's opposition to the government, particularly in resisting the regime's attempts to curtail peasant rights in elections to Poland's legislative bodies.

The party also placed considerable emphasis on addressing economic challenges, which were particularly pressing for the peasantry during the global economic crisis of the early 1930s. By advocating policies that aimed to protect the Polish peasantry, the SL leadership skillfully leveraged the deteriorating economic and political situation to enhance the party's influence further.

Keywords: Stronnictwo Ludowe, party, structure, peasants, Galicia.

REFERENCES

- Borkowski, Jan. "Procesy integracyjne w Stronnictwie Ludowym od I do II Kongresu 1931–1933", *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, No. 6 (Warszawa, 1964), 144–161. (in Polish)
- Borkowski, Jan. "Odśrodkowe i dośrodkowe tendencje w Stronnictwie Ludowym 1933–1935", *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, No. 7 (Warszawa, 1965), 199. (in Polish)
- Borkowski, Jan. "Rozwój organizacyjny Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1939", *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, No. 10 (Warszawa, 1968), 178–242. (in Polish)
- Borkowski, Jan. *Chłopi Polscy w dobie kapitalizmu*, (Warszawa: PWN, 1981), 288. (in Polish)
- Brodivske povitove upravlinnia derzhavnoi politsii, Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 123, op. 1, spr. 315, ark. 4 zv. (in Polish)
- Burger, Wiesław. "Ruch ludowy wobec mniejszości narodowych II Rzeczypospolitej", *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, No. 22 (Warszawa, 1982), 3–24. (in Polish)
- "Kongres Stronnictwa Ludowego uchwalił bojkot wyborów", *Piast*, 21 lipca 1935. (in Polish)
- Lato, Stanisław. Stankiewiń, Witold. *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, (Warszawa, 1969), 305. (in Polish)
- Kowal, Jan. "Działalność Stronnictwa Ludowego w latach 1936–1937", *W dwudziestolecie wielkiego strajku chłopskiego*, Pod. red. Jana Kowala, (Warszawa, 1957), 14. (in Polish)
- Lvivske povitove upravlinnia derzhavnoi politsii, Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 108, op. 1, spr. 528, ark. 1. (in Polish)
- Moskal, J. "Wielkie zgromadzenie ludowe w Kałuskiem", *Piast*, 9 czerwca 1935. (in Polish)
- Moskal, J. Strajk w powiecie Kałuskim, *W dwudziestolecie wielkiego strajku chłopskiego*, Pod. red. J. Kowala. Warszawa, 1957, 221. (in Polish)
- "Nadzwyczajny zjazd okręgowy Stronnictwa Ludowego w Krakowie", *Piast*, 1 września 1935. (in Polish)
- "Nowy Zarząd Stronnictwa Ludowego w Małopolsce", *Piast*, 5 kwietnia 1931. (in Polish)
- Piast*, 26 czerwca 1932. (in Polish)
- "Pierwszy Zjazd Okręgowy Stronnictwa Ludowego w Małopolsce – po unifikacji", *Piast*, 5 czerwca 1932. (in Polish)
- "Pod Zielonem Sztandarem", *Piast*, 28 czerwca 1931. (in Polish)
- "Przełamanie przeszkód", *Piast*, 21 lipca 1935. (in Polish)
- "Rada Naczelna S. L. ", *Piast*, 18 grudnia 1932. (in Polish)
- Rek, Tadeusz. "Próby rozbicia ruchu ludowego w latach 1934–1935", *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1965, № 7), 67–103. (in Polish)
- Serafin, Franciszek. *Małopolsko-Sląska organizacja Stronnictwa Ludowego w latach 1931–1933*, (Katowice, 1992), 156. (in Polish)
- Stanislavskie voievodske pravlinnia, Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. 2, op. 1, spr. 906, ark. 41, 44. (in Polish)
- Ternopilske voievodske pravlinnia, Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti, f. 231, op. 1, spr. 1995, ark. 44. (in Polish)

Urząd Wojewódski we Lwowie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 974 / 15, k. 20. (in Polish)

Urząd wojewódzki w Tarnopolu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 982 / 20, k. 4. (in Polish)

“W ubiegłym tygodniu”, *Piast*, 6 listopada. 1932. (in Polish)

“Wiadomości z powiatu rogańskiego”, *Piast*, 8 września 1935. (in Polish)

“Wielki wiec w Komarnie”, *Piast*, 21 sierpnia 1932. (in Polish)

“Wielkie zebranie w Mościskach”, *Piast*, 7 sierpnia 1932. (in Polish)

“Z życia Str. Lud. w pow. Kałuskim”, *Piast*, 3 marca. 1935. (in Polish)

“Zadania ludu”, *Piast*, 4 czerwca 1933. (in Polish)

“Zebrania w Zbarażu”, *Piast*, 17 lipca 1932. (in Polish)

“Zjazd delegatów Stronnictwa Ludowego we Lwowie”, *Piast*, 17 lutego 1934. (in Polish)

“Zjazd Okręgowy Stronnictwa Ludowego w Krakowie”, *Piast*, 9 kwietnia 1933. (in Polish)

“Zjazd powiatowy w Samborze”, *Piast*, 3 marca. 1935. (in Polish)